

TERMINOLOGIA INDUSTRIEI PETROLIERE. STUDIU DE CAZ DESPRE *EXPLOATAREA PETROLULUI ÎN ROMÂNIA (1907)* DE I. TĂNĂSESCU ȘI V. TACIT

DRAGOȘ VLAD TOPALĂ

Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova

dvtopala@yahoo.com

Cuvinte-cheie: *limbă literară, terminologie, semasiologie, onomasiologie, standardizare.*

Keywords: *literary language, terminology, semasiology, onomasiology, standardization.*

1. INTRODUCERE. CADRUL GENERAL AL TERMINOLOGIEI ÎN DOMENIUL PETROLULUI LA 1900

Vom prezenta aspecte ale terminologiei industriei petroliere de la începutul secolului al XX-lea – un element de noutate în studierea diacronică a limbajelor tehnico-științifice ale limbii române literare. În jurul anilor 1900, când activitatea în sectorul industriei extractive din România se afla la început, cercetări în domeniul petrolului au realizat Petru Poni (despre proprietățile fizico-chimice ale petrolului) și Ludovic Mrazec (studii esențiale despre geologia zăcămintelor petrolifere). Lazăr Edeleanu, savant și om de afaceri (petrolist), a fost fondatorul petrochimiei românești și universale; el a descoperit, în 1908, tehnologia de rafinare a petrolului. Literatura tehnico-științifică din jurul anilor 1900 reprezintă sursa terminologiei moderne din domeniul petrolului în limba română¹. Pentru alte referințe bibliografice importante,

¹ Vom prezenta, în acest sens, câteva repere bibliografice (studii, conferințe publicate, monografii) din operele celor trei savanți (cele mai vechi lucrări pe care le-am identificat). Am selectat, evident, titluri scrise în limba română, însă operele lor cuprind mai ales publicații în limba franceză, dar și în limbile germană și engleză. Textele sunt uneori bilingve, fapt care indică sursa etimologică a unor împrumuturi neologice în limba română. Textele de referință (inclusiv din punct de vedere cronologic) sunt: P. Poni, *Cercetări asupra compoziției chimice a petroleurilor române*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1900; L. Mrazec, *Distribuirea geologică a zonelor petrolifere în România*, București, Imprimeria Statului, 1903; L. Mrazec, *Comunicare preliminară despre vârsta straturilor petrolifere din România*, București, Imprimeria Statului, 1905; L. Edeleanu, G.A. Filitti, *Contribuție la studiul petrolului din țară*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1900; L. Edeleanu, I. Tănăsescu, *Studiul petrolului român. Partea I. Proprietățile fizice și tehnice*, Bucarest, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1903. Adăugăm și contribuția geologului Sava Athanasie, *Asupra prezenței*

menționăm și câteva publicații (reviste) din sectorul industriei petroliere². De altfel, probleme ale industriei petrolului sunt abordate în lucrări colective oficiale³, în congrese internaționale speciale⁴, dar și în cadrul primelor organisme naționale de standardizare, filiale ale organismelor internaționale⁵.

În domeniul tehnicii de exploatare a petrolului, am identificat un manual de referință, o resursă valoroasă din perspectiva evoluției limbajului specializat: I. Tănăsescu, V. Tacit, *Exploatarea petrolului în România*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1907. Cu o necesară rezervă științifică, considerăm că este probabil primul manual din sectorul industriei petroliere, cel puțin sub aspectul metodelor moderne de abordare a tematicii⁶. În contextul revoluției industriale din

petrolului în Suceava, în „Buletinul Societății de Științe din București”, X, nr. 1–2, 1901, București, Imprimeria Statului, 183–188. Bibliografia a fost selectată din catalogul electronic al Bibliotecii Academiei Române, *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*. Precizăm că P. Poni este citat cu un manual de chimie (1891 – prima ediție în 1885), respectiv unul de fizică (1897 – prima ediție în 1883) în MDA (I: LX) și DELR. Vezi și bibliografia generală a DLR în DLR I₃ (rubrica „Peritexte”, DA / DLR în CLRE – de aici înainte, vom cita DA sau DLR).

² Am selectat primele patru publicații, cu anul primei apariții, așa cum rezultă din catalogul Bibliotecii Academiei Române – *Publicațiile periodice românești (1790–1930)*: *Reporterul petrolului* (București, 1905); *Buletinul petrolului și al industriei* (București, 1906); *Noua revistă a petrolului* (București, 1912). O publicație de referință este *Monitorul petrolului român* (1900), revistă a Asociației Exploatatorilor și Fabricanților de Petrol din România, cu profil tehnico-științific și comercial, care a avut o apariție neîntreruptă (bilunară) până la naționalizarea din 1948. „Monitorul” a preluat din 1904 titlul *Moniteur du pétrole roumain* și a fost o revistă bilingvă (româno-franceză) – cf. Calcan (2022: 78–85). Această revistă reprezintă o sursă importantă de termeni tehnico-științifici în limba română.

³ Ministerul Industriei și Comerțului. *Industria petrolului din România în 1908*, București, Tip. Curții Regale F. Göbl Fii, 1909; pentru lista colaboratorilor, vezi Buzatu (2009: 508).

⁴ Al III-lea Congres Internațional de Petrol, București, 1907. În acest an, congresul a avut loc la București, iar din comitetul de organizare au făcut parte L. Mrazec și L. Edeleanu. Lucrările Congresului au fost distribuite pe trei secțiuni: geologie, explorare și exploatare; chimia și tehnologia petrolului; legislație și comerț în domeniu (Calcan 2022: 96). Rezumatele și, ulterior, comunicările prezentate au fost publicate în mai multe numere din *Moniteur du pétrole roumain* (pentru exemple de titluri de comunicări, vezi Calcan 2022: 109).

⁵ Comisia Națională pentru Unificarea Metodelor de Analiză a Derivatelor de Petrol, filială a Comisiei Internaționale pentru Unificarea Metodelor de Analiză a Petrolului și a Derivatelor de Petrol. Această organizație își propusese unificarea nomenclurii produselor petroliere și a metodelor de măsură a produselor petroliere (cf. Calcan 2022: 106, 108–109).

⁶ Prin verificarea resurselor înregistrate în *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, dar și în bibliografiile din Calcan (2022), Buliga (2019), Buzatu (2009), Boncu (1971), am identificat cele mai vechi lucrări de specialitate, însă acestea sunt ulterioare anului 1907. V. Tacit a publicat lucrarea *Contribuțiuni la studiul exploatărilor de petrol din România*, București, Editura „Moniteur du Pétrole Roumain”, [1911]. Vasile Iscu este autorul unor manuale fundamentale în epocă: V. Iscu, *Sondagiul cu funie*, București, Tip. „Rumänischer Lloyd” G. Albrecht, 1910; V. Iscu, *Regiunile petrolifere ale României*, Câmpina, Tipografia și Legătoria de Cărți George I. Gologan, 1915; V. Iscu, *Industria și comerțul petrolului*, Câmpina, George I. Gologan, Tipografie și Legătoria de Cărți, 1916. De asemenea, Valeriu Pușcariu și colab., *Întrebuințarea electricității în exploatările petrolifere*, București, Tipografia Kooperativă, 1913. Singura excepție pe care am întâlnit-o este din 1896 și vizează contribuția unui reputat inginer de mine: C. Alimăneșțianu, *Sondagiul din Bărăgan (Mărculești)*, conferință, București, Stab. grafic I.V. Socec, 1896 (extras din „Buletinul Societății Geografice”, trim. I și II, 1896). Evident, munca de documentare trebuie continuată.

a doua jumătate a secolului al XIX-lea, industria extractivă a petrolului a generat o activitate profitabilă în România, prin implicarea masivă a companiilor străine și naționale după 1890; acest fapt a stimulat inovarea și concurența în domeniul forajului, astfel că terminologia din Tănăsescu și Tacit (1907) era în acord cu nivelul tehnic din acel moment. Manualul este o ediție bilingvă, cu text în română și franceză, fapt care evidențiază aspecte ale împrumutului neologic. Autorii, Ion Tănăsescu și Virgil Tacit, sunt ingineri de mine și inventatori în sectorul tehnologiei extractive. Lexicul analizat cuprinde două domenii principale. Întâi, este vorba de structura geologică a terenurilor petrolifere și terminologia geologică ultraspecializată (cu origini la sfârșitul secolului al XIX-lea); acest sector este redus și ocupă circa 10 pagini din totalul de 241 de pagini. Al doilea sector este amplu și vizează descrierea sistemelor de foraj; sunt descrise două tehnologii extractive. Prima metodă este rudimentară, exploatarea manuală și hipomobilă, încă folosită la 1900. În acest sector predomină terminologia populară care, prin definiție, are caracter de sistem – cuvinte populare și din fondul vechi al limbii. Puțurile de petrol erau săpate manual și pereții erau susținuți cu scânduri sau împletituri de nuiele. Extracția se făcea cu o găleată de lemn de care era legată o funie atașată la suprafață de o grindă și acționată manual sau de către un cal (cf. Buliga 2019: 110). A doua tehnologie este modernă: exploatarea mecanică, hidraulică și electrică (autorii descriu mai multe sisteme de foraj); lexicul neologic este predominant. Câteva repere tehnice: în 1895 este folosit primul sistem cu prăjini de foraj metalice, iar din 1896 s-a folosit sistemul de foraj percutant și sistemul hidraulic de sondaj; în 1897 se folosește curentul electric în tehnologia de foraj, iar din 1901 se introduce sistemul american de foraj rotativ (cf. Buliga 2019: 110–112). Aceste date de istorie tehnică a forajului din România sunt necesare pentru că se asociază cu evoluția limbajului tehnic.

2. TERMINOLOGIA GEOLOGIEI

Primul manual de geologie a fost redactat de G. Cobălcescu (1859)⁷; din aceeași perioadă, consemnăm și manualul didactic de mineralogie realizat de Iuliu Barasch (1862)⁸. Sunt lucrări care introduc lexicul neologic, modern, însă vocabularul geologic avansat, la nivel conceptual și funcțional, pătrunde în limba română începând cu anii 1880; Grigore Cobălcescu publică noi studii de geologie a petrolului⁹;

⁷ G. Cobălcescu, *Eleminte de geologie pentru clasele gimnasiale*, prelucrată după Beudant, Iași, Tip. lui Goldner, 1859 – citat în MDA (I: XXXIII) și DELR.

⁸ I. Barasch, *Cursul elementariu de istoria naturală, pentru usul classilor superioare gimnasiali în România*. Tomul 3. *Mineralogia*, București, Tip. Statului numită Nippon, 1862 – vezi și ediția *Minunele naturei*, 1852, în MDA (I: XXV) și DELR.

⁹ G. Cobălcescu, *Despre originea și zăcămintele petrolului în general și particular în Carpați*, Iași, Tipografia Națională, 1887.

de asemenea, Grigorie Ștefănescu¹⁰, Gh. Munteanu-Murgoci¹¹, Ioan Simionescu¹² și chiar Matheiu Drăghiceanu¹³ desfășoară o activitate științifică prodigioasă în domeniu. Pentru activitatea lui L. Mrazec, vezi reperele bibliografice indicate la nota 1.

Termenii următori, extrași din Tănăsescu și Tacit (1907), sunt caracterizați prin monoreferențialitate și monosemantism și vizează stratigrafia zăcămintelor petrolifere; așa cum am precizat anterior, acest sector este redus (vezi subcap. „Zăcămintele de petrol”, 6-16, plus câteva excepții în diferite părți ale manualului¹⁴). Vom aborda lexicul geologiei și stadiul lui de dezvoltare de la 1900¹⁵ din perspectiva neologiei terminologice și, implicit, a neologiei funcționale¹⁶. Selecția propusă include termeni fundamentali, unități simple și complexe (nume de formațiuni geologice și perioade geologice)¹⁷: *anticlinal* s.n. (< fr. *anticlinal*) „parte a unei cute geologice ridicate în formă de boltă” (DELR; MDA I; DOOM³): „Anticlinalul de Sud” (121-122)¹⁸; *dacian* s.n. (< *Dacia*, DELR¹⁹; fr. *dacien*, MDA I) „al treilea etaj al pliocenului din sud-estul Europei, caracterizat prin zăcămintele bogate de petrol și lignit; serie de straturi geologice din dacian” (MDA I; DOOM³)²⁰: „dacian

¹⁰ G. Ștefănescu, *Curs elementar de geologie*, București, Stab. grafic I.V. Socec, 1890.

¹¹ G. Munteanu-Murgoci, *Contribuțiuni la studiul petrografic al rocilor din zona centrală a Carpaților Meridionali*, București, Stab. grafic I.V. Socec, 1898. G. Munteanu-Murgoci, E. Ludwig, coautori, sunt citați cu un manual de mineralogie (1902) în MDA (I: LV) și DELR.

¹² I. Simionescu, *Tratat de geologie. Cu exemple luate îndeosebi din România*, București, Editura Cartea românească, 1927.

¹³ M. Drăghiceanu, *Mehedinți. Studii geologice, tehnice și agronomice cu privire particulară asupra mineralelor utile*, București, Tip. Alexandru A. Grecescu, 1885.

¹⁴ Citatele din Tănăsescu și Tacit (1907) sunt indicate prin menționarea exclusivă a paginii.

¹⁵ Tănăsescu și Tacit (1907) se încadrează în intervalul 1881–1960, conform periodizării limbii literare stabilite de Gheție (1978).

¹⁶ Neologia funcțională vizează relația termen-concept și modul de formare / procurare a neologismelor în terminologie – în cazul geologiei, aceasta implică împrumutul neologic, formarea cuvintelor, aspectele semantice (caracterul monosemantic sau interdisciplinar al termenilor), conversiunea și tipurile structurale (sintagmele terminologice) – cf. Pavel și Rucăreanu (2001: 57). Pentru aspecte ale neologiei funcționale, relația dintre neologia lexicală și neologia terminologică, respectiv tipuri de neologisme în terminologie, vezi Rondeau (1984). În prezent, terminologia geologică fundamentală (și a unor sectoare conexe) este codificată în limba română conform normelor internaționale de standardizare. Vezi, de exemplu: STAS 7731-88. *Geologie. Terminologie* (în vigoare, aprobat 1988); STAS 3949/1-71. *Geologie tehnică. Terminologie* (în vigoare, aprobat 1971) – ASRO.

¹⁷ Etimologiile sunt preluate din DELR (A-D) și MDA; definițiile, care au fost uneori adaptate, sunt preluate din MDA și, după caz, din DELR. Valorile morfologice indicate sunt cele rezultate din corpus și sunt exemplificate prin citate. DOOM³ indică interesul pentru aspectele normative (mai exact, termenii științifici în raport cu norma actuală). Abrevierile folosite sunt curente în practica lexicografică.

¹⁸ Atestarea indicată în DELR este din 1930. Majoritatea atestărilor indicate în MDA sunt din *Lexiconul tehnic român*, vol. I–VII, București, 1949–1955, respectiv seria nouă, 1957 ș.u.; *Dicționarul limbii române contemporane*, vol. I–IV, [București], 1955–1958; Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, 1968, 1978 etc.

¹⁹ Prima atestare indicată în această sursă este din 1922.

²⁰ În ambele surse, și *dacian* adj. „care aparține dacianului”.

+ levantin” (13); *eocen* s.n., adj. (< fr. *éocène*): „epocă geologică din prima parte a perioadei paleogene; serie de straturi geologice din eocen; care se referă la eocen” (MDA I; DOOM³): „eocen superior” (10), „eocen superior sub un strat puternic de oligocen mediu și superior” (10)²¹, „stratele eocene și oligocene” (8); *eocen*ic adj. (< *eocen*) „care aparține eocenului, eocen” (MDA I): „sâmbure eocenic cu un înveliș de șisturi menilitice bituminoase” (10); *fliș* s.n. (< fr. *flysch*) „ansamblu de terenuri constituite din conglomerate, gresii, argilă și marnă, sedimentate într-o mare în timpul când fundul acesteia se găsea într-o continuă ridicare spre a deveni un lanț muntos” (MDA I; DOOM³): „zona flișului” (8); *horst* s.n. (< germ. *Horst*; cf. fr. *horst*) „regiune a scoarței terestre, mărginită de falii, care a rămas ridicată după scufundarea regiunilor vecine” (MDA I; DOOM³): „un horst independent de arcul carpatic” (8); *klipă* s.f. (< fr., engl. *klippe*) „bloc de rocă de mari dimensiuni, izolat, deosebit de rocile din jur” (forma *klippă* s.f., în MDA I): „zona klipelor” (6), „klike paleogene” (7); *levantin* s.n., adj. (< fr. *levantin*) „ultimul etaj al pliocenului în România; serie de straturi geologice din levantin; care aparține levantinului” (MDA I; DOOM³ – exclusiv *levantin* s.n.): „dacian + levantin” (13); „formațiuni terțiare [...] levantine” (14); *menilitic* adj. (< fr. *ménilitique*; *menilit*)²²: „șisturi menilitice” (11); *meotic* s.n., adj. (*meoțian*)²³: „Petrolul provine meotic” (122), „straturi meotice” (122); *miocen* s.n. (< fr. *miocène*): „perioadă de început a neogenului, situată între paleogen și pliocen; serie de straturi din miocen” (MDA II; DOOM³)²⁴: „miocen salifer” (12); *miocen*ic adj. (< *miocen*) „miocen” (MDA II; DOOM³): „salifer miocenic” (13); *neogen* adj. (< fr. *néogène*) „care aparține neogenului” (MDA II; DOOM³)²⁵: „straturi neogene” (7); *oligocen* s.n., adj. (< fr. *oligocène*) „epocă geologică aparținând perioadei paleogenului; serie de straturi geologice din oligocen; care se referă la oligocen” (MDA II; DOOM³): „oligocen mediu” (10), „oligocen încălecând peste saliferul miocenic” (12), „stratele eocene și oligocene” (8); *paleogen* s.n., adj. (< fr. *paléogène*) „prima perioadă a neozoicului; serie de straturi geologice din paleogen; care aparține paleogenului” (MDA II; DOOM³): „paleogenul și saliferul miocenic” (14), „flișul palogen” (8); *pliocen* s.n., adj. (< fr. *pliocène*) „a doua epocă a neogenului; serie de straturi geologice din pliocen; care aparține

²¹ Cele două sintagme (*eocen superior*; *eocen superior sub un strat ...*), dar și alte situații asemănătoare, apar în contexte diferite. Nu am intervenit asupra structurii lor.

²² *Menilitic* e tradus prin fr. *ménilitique* (11) – adjectivul circulă în literatura științifică internațională publicată în franceză, însă atestarea în dicționare fundamentale ale limbii franceze rămâne criteriul principal (de exemplu, nu se regăsește în TLFi și PR; de altfel, nici fr. *ménilite* nu este în TLFi). Vezi *menilit* s.n. (< fr. *ménilite*) „rocă sedimentară silicioasă” (MDA I; DOOM³). O posibilitate rămâne derivarea în limba română, de la *menilit*.

²³ În limbajul științific actual circulă termenul *meoțian* s.n., adj. (< fr. *méotien*) „prim etaj al pliocenului din România; serie de straturi geologice din meoțian; care aparține meoțianului” (MDA I – este indicat s.m.; *meoțian* s.n., adj., DOOM³). Traducerea din manual este fr. « méotique » (12, 122), însă forma este improbabilă. Nu am identificat forma în TLFi și PR (este necesară studierea unei bibliografii suplimentare).

²⁴ Și *miocen* adj. (MDA II).

²⁵ În ambele surse, și *neogen* s.n. „a doua perioadă a neozoicului, de la sfârșitul paleogenului până la începutul cuaternarului; serie de straturi geologice din neogen” (MDA II).

pliocenului” (MDA II; DOOM³): „salifer miocen, acoperit de pliocen” (11), „eocen superior, acoperit de depozite pliocenice” (10); *pontic* s.n., adj.²⁶: „miocen salifer, acoperit de pontic” (13), „straturi sarmatice și pontice” (7); *salifer* adj., s.n. (< fr. *salifère*) „(despre soluri, roci) care conține sare” (MDA II)²⁷; „strat geologic care conține sare”: „miocen salifer, acoperit de pontic” (13), „salifer miocen” (10), „salifer miocen, acoperit de pliocen” (12); *sarmatic* s.n., adj. (< fr. *sarmatique*): „ultima diviziune a miocenului; serie de straturi geologice din sarmatic; care se referă la sarmatic” (MDA II): „sarmatic în contact cu saliferul miocen” (10), „platoul sarmatic al Moldovei” (7). Valorile morfologice, cu referire la numele formațiunilor geologice, variază uneori de la un context la altul. De exemplu, substantive: „formațiuni terțiare mai vechi: eocen, oligocen, salifer și sarmatic” (14); adjective: „formațiuni terțiare mai recente precum: meotice, pontice și levantine” (14); sunt specifice și adjectivele compuse: „flancuri sarmatice-meotice” (12); „strat marnos-gresos”²⁸ (180).

Corpusul citat include unități terminologice (sintagme bimembre): *eocen superior*, *flișul paleogen*, *klipe paleogene*, *oligocen mediu*, *salifer miocen*; de asemenea, unități terminologice complexe: *eocen superior, acoperit de depozite pliocenice*; *eocen superior sub un strat puternic de oligocen mediu și superior*; *oligocen încălecând peste saliferul miocen*; *miocen salifer, acoperit de pontic*; *salifer miocen, acoperit de pliocen*. Din perspectivă onomasiologică, structura conceptuală a sintagmei *eocen superior, acoperit de depozite pliocenice* conține unitatea superioară „eocen” (formațiune geologică) și doi determinanți, „superior”, respectiv „acoperit de depozite pliocenice”, subclase în raport cu „eocen”²⁹. Există câteva criterii esențiale pentru delimitarea diferitelor tipuri de unități terminologice complexe și care se pot aplica în domeniul geologiei și al industriei petroliere. Analiza noastră nu urmărește în mod sistematic aceste criterii, însă este util să le enumerăm: *a.* frecvența mare a unei sintagme, caracterul recurent; *b.* existența unui „sens unitar al sintagmei”, care, în cazul unităților fixate, trebuie să corespundă unui referent unic, invariabil; *c.* în cazul unităților cu un grad mare de sudură, „criteriul invariabilității morfosintactice”,

²⁶ De fapt, o confuzie cu *pontic* adj. (< fr. *pontique*, lat. *ponticus*) „privitor la Marea Neagră” (MDA II; DOOM³) – provine de la *Pontus Euxinus*, numele antic al Mării Negre. Termenul din geologie este *ponțian* s.n., adj. (< fr. *pontien*) „al doilea etaj al pliocenului din bazinul dacic, caracterizat prin marne argiloase, care protejează zăcămintele de petrol; grup de straturi geologice din ponțian; care aparține ponțianului” (MDA II; DOOM³). Vezi și fr. *pontien* s., adj., în egală măsură derivat de la *Pontus Euxinus* (TLFi).

²⁷ Valoarea substantivală a cuvântului nu este înregistrată în MDA; TLFi înregistrează exclusiv forma adjectivală: *salifère* adj.

²⁸ Derivatul *marnos* adj. (< *marnă*) „(despre soluri) care conține marnă” (MDA I; DOOM³); derivatul *gresos* adj. (< *gresie*) nu este atestat în dicționarele de referință.

²⁹ În legătură cu exemplul citat, virgula, deși opțională, evidențiază suplimentar subclasele în cadrul acestei sintagme terminologice complexe (marchează coordonarea dintre doi adjuncți care au aceeași poziție sintactică). În contextul original lipsește virgula la sintagma *miocen salifer, acoperit de pontic* (există numeroase erori de culegere tipografică și inconsecvențe ortografice și de punctuație în întregul manual); am ales să o adăugăm.

adică „marcarea flexiunii o singură dată și combinarea cu determinanți care se referă la întregul grup”; *d.* ordinea sintactică specifică a elementelor sintagmei, care semnalează un grad de coeziune; *e.* „corespondența interlinguală” (utilă pentru a verifica coeziunea sintagmelor), în măsura în care există „un corespondent identic sau similar în altă limbă”, precizată eventual în nomenclatoare internaționale (vezi, pentru criteriile menționate, citate și alte resurse bibliografice, Bidu-Vrăncănu 2007: 150). Formațiile terminologice libere îndeplinesc criteriul *a.*, care ajută la identificarea colocațiilor; acesta demonstrează că în limbajul geologiei nu sunt identificabile colocații³⁰. Criteriul *b.* vizează în esență structura conceptuală din cadrul terminologiei unui domeniu științific; criteriile *c.* și *d.* validează identificarea tipurilor structurale ale sintagmelor terminologice complexe, care implică două sau mai multe unități. În cazul de față, este grupul nominal (GN) cu centru substantival – structurile complexe ale GN cu substantiv-centru includ adjuncți cu structură complexă și / sau mai mulți adjuncți dependenți sintactic de centrul grupului; un GN complex presupune prezența unor adjuncți care, la rândul lor, sunt centre ale unor grupuri sintactice (cf. GALR: 630, 632)³¹. Coeziunea componentelor GN se realizează, în cazul exemplelor selectate, prin regimul substantivului care impune adjectivului, prin acord, genul, numărul și cazul, respectiv prin forma de caz sau construcția prepozițională (impusă adjunctului substantival). Ediția bilingvă româno-franceză Tănăsescu și Tacit (1907) favorizează aplicarea criteriului *e.*: în lipsa unui mecanism internațional de standardizare la 1907 (inclusiv pentru geologie și domeniul petrolier)³², ediția citată are rolul de a indica echivalența terminologică interlinguală și problemele de traductologie terminologică. Astfel,

³⁰ Folosim cu precauție conceptul de *colocație*, care nu este acceptat în GALR și GBLR. În principiu, colocația este aplicabilă în practica terminologică pentru că desemnează „tipuri de relații sintagmatice, bazate pe interdependența dintre lexemele care tind să fie utilizate alături în aceleași contexte”, însă este incert dacă tipurile de colocații vizează sensul cuvintelor sau distribuția lor (DȘL: 114). Vom face distincția dintre formațiile terminologice libere (colocațiile – unități frazeologice mai puțin fixe) și sintagmele terminologice (cf. Cabré 1998: 162–163; Bidu-Vrăncănu 2007: 151–154). Referitor la ponderea colocațiilor în funcție de domeniu, acestea sunt frecvente, de exemplu, în terminologia economică sau absente din terminologia geologiei; în terminologia industriei petroliere, așa cum vom arăta, au o pondere redusă. Aceste diferențe se explică prin aspecte conceptuale și ale interdisciplinarității domeniilor, prin probleme de comunicare științifică etc.

³¹ Menționarea grupurilor sintactice în acest context vizează semnalarea coeziunii sintactice. În analiza corpusului, nu avem în vedere încadrarea GN în enunț, ci exclusiv perspectiva unităților terminologice (simple și complexe). GN se studiază în raport cu încadrarea lui în enunț la nivel sintactic și / sau semantic; el nu constituie singur un enunț (cf. GALR: 634). Desigur, acest aspect nu este obiect de studiu în terminologie. Exemplificarea unităților terminologice simple și complexe se observă în *Tablou de repartizarea zonelor de petrol în formațiunile geologice ale României*, la rubrica „formațiunea geologică” (9–13).

³² Terminologia ca disciplină autonomă a apărut în anii 1930. Originile terminologiei nu se regăsesc în lingvistică, ci în tehnică; dezvoltarea internațională a domeniilor tehnice a impus procesul de standardizare, adică sistematizarea termenilor în funcție de diversele domenii tehnico-științifice. Primul vocabular multilingv sistematic (9 limbi) a vizat electrotehnica și a fost publicat începând cu 1938 de Comisia Electrotehnică Internațională, înființată în 1904 (Vintilă-Rădulescu 1999: 8–9).

este posibilă o abordare contrastivă româno-franceză (o temă independentă de cercetare): „eocen superior sub un strat puternic de oligocen mediu și superior” / fr. « eocène supérieur disparaissant sous une couche puissante d’oligocène moyen et supérieur » (11); „salifer miocen, acoperit de pliocen” / fr. « salifère miocène couvert par le pliocène » (12); „oligocen încălecând peste saliferul miocen” / fr. « oligocène chevauchant au-dessus du salifère miocène » (12). Rar, sinonimia se observă la nivel sintagmatic (vezi lexicul neologic la prima sintagmă): „*presiunea terenurilor sau împingerea pământului*” (101).

Lexicul științific interdisciplinar se referă la termenii specializați care se utilizează „în mai mult decât un singur limbaj specific” (Bidu-Vrăncianu 2001: 3). Interdisciplinaritatea variază substanțial în funcție de terminologie³³. În cazul geologiei, lexicul e dominat de termeni monosemantici, așa cum am remarcat în exemplele anterioare. Există însă și interdisciplinarități cu alte domenii, precum și o relație evidentă cu limba comună. Am selectat câteva exemple (substantive): *bandă* are un sens de bază în lexicul comun, „fâșie (de stofă, de pânză, de hârtie etc.) cu care se înfășoară, se leagă sau se ține strâns ceva”, care este transferat în diverse domenii (modă – vestimentație, cinematografie, transporturi, tehnică, sport etc.), prin folosirea cuvântului independent sau în sintagme; sensul din geologie nu este consemnat (MDA I): „Regiunea [...] e compusă din cute aparținând saliferului miocen [...] și înconjurată de o bandă sarmatică – meotică-pontică-levantină” (7); *cută* înregistrează sensul de bază în lexicul comun, „îndoitură (adâncă) într-un obiect de îmbrăcăminte”, respectiv „urmă, dungă rămasă pe o țesătură, pe o hârtie etc., în locul unde au fost îndoite”; este consemnat și sensul din geologie – „încrêțitură a scoarței pământului sub acțiunea forțelor tectonice” (MDA I): „Zona flișului, formată din cutele flișului” (6) – vezi și citatul anterior unde apare, de asemenea, *cută*; în sintagma *fascicul de cute*, cuvântul *fascicul* pornește de la un sens general, „grup format din mai multe elemente de același fel, așezate în formă de mănunchi”, și înregistrează sensuri specializate, ca unitate simplă sau în sintagme, în domenii precum matematica, fizica, anatomia, botanica; sensul din geologie este consemnat în sintagma *fascicul de falii* „grup de falii care se împrăștie pornind de la o falie principală” (MDA I): „se detașează din zona flișului un fascicul de cute paleogene” (7); *flanc* are sensul de bază în domeniul militar, „extremitatea din stânga sau din dreapta a unei formații sau a unui dispozitiv de luptă”, dar înregistrează sensuri specializate în anatomie, tehnică, poligrafie; sensul din geologie nu este consemnat (MDA I): „sâmbure sarmatic cu flancuri meotice” (12); *golf* (vom evita confuzia cu omonimul *golf* „joc sportiv”) este un termen din geografie, „parte a unui ocean, a unei mări sau cotitură a unui lac care înaintează într-o deschizătură largă a uscatului” (MDA I); *peninsulă*, termen din geografie, „întindere de pământ care înaintează în mare ca o prelungire a uscatului, rămânând înconjurată din trei părți de apă”

³³ Mai precis, interdisciplinaritatea este o caracteristică a terminologiei; Cabré (1998) a studiat temeinic acest aspect. De altfel, Pavel și Rucăreanu (2001) au preluat aparatul teoretic din Cabré (1998).

(MDA II) – în contextul următor rezultă o atestare a sensurilor din geologie pentru *golf* și *peninsulă*: „Peninsula Văleni de Munte închide golful Slănic, format de saliferul miocen” (7); *insulă*, termen din geografie, „întindere de pământ înconjurată din toate părțile de apă, situată fie într-un ocean, într-o mare sau într-un lac, fie între brațele unei ape curgătoare” (MDA I) – am identificat o atestare a sensului din geologie: „România occidentală limitată către Nord și Vest de insula cristalină de Sud” (7); *linie*, termen cu sens de bază în geometrie, cunoaște o inderdisciplinaritate extinsă și manifestă în egală măsură dispoziție pentru combinații sintagmatiche în domenii precum geografia, fizica, meteorologia etc. (MDA I): „liniile de petrol în zona flișului” (8); *sâmbure*, termen din botanică, „parte din interiorul unor fructe, care conține sămânța”, prezintă diverse utilizări (sensuri) regionale, precum „miez de nucă” și „bob de grâu”, dar și sensuri figurate, precum „obiect, lucru etc. de proporții foarte mici” sau, prin analogie, „parte interioară” (MDA II): „sâmbure sarmatic cu flancuri meotice” (12); „sâmbure salifer cu flancuri sarmatice-meotice” (12); „sâmbure eocen cu un înveliș de șisturi menilitice bituminoase” (10); *strat* înregistrează o polisemie remarcabilă, care se manifestă atât în domenii tehnico-științifice, cât și în terminologii populare (și regionale), inclusiv în sintagme terminologice; primul sens citat în MDA, învechit și regional, provine din lexicul comun: „așternut (de pat)”; sensul din geologie este „depozit de roci sedimentare, care se găsește între alte depozite” (MDA II): „straturile de nisip cu apă” (3). Transferul semantic între terminologii se face uneori prin intermediul limbii comune, iar evoluția cuvintelor din lexicul comun către domenii specializate este procesul opus determinologizării. Unitățile terminologice fixe exprimă sensul specializat în combinații logico-semantiche unice; sintagmele fixe care au substantiv-centru un cuvânt din lexicul comun (pentru a selecta acest caz), reprezintă un factor de dezambiguizare semantică, situație în care se formează varietăți conceptuale în cadrul geologiei. De exemplu, cuvântul *strat*: „straturi argiloase” (45), „(aflorimentele) straturilor bituminoase” (89), „stratele eocene și oligocene” (8), „straturi neogene” (7), „straturi sarmatice și pontice” (7), „straturi sarmatice nedislocate” (8), „straturi meotice” (122), „straturile permeabile” (14), „straturi petrolifere” (14). De altfel, exprimarea sintagmatică a hiponimelor, o caracteristică a tuturor terminologiilor, este curentă și în terminologia geologiei. Semantica relației de hiponimie se realizează prin unități terminologice cu diferite structuri. Câțiva termeni cu sens de bază în geologie, precum *argilă*, *ghips* (în citat, varianta grafică „gyps”), *gresie*, supuși în limba actuală unui proces de determinologizare prin utilizarea largă, în afara discursului specializat, sunt reprezentativi în Tănăsescu și Tacit (1907) pentru sensul specializat (profilul stratigrafic al zăcămintelor petrolifere)³⁴: „În roci moi

³⁴ Un aspect important care vizează interdisciplinaritatea este direcția de transfer a unui termen de la un domeniu la altul. În general, stabilirea punctului de plecare este greu de făcut (ordinea sensurilor care sunt indicate în dicționarele de referință nu reprezintă întotdeauna o certitudine). Migrarea termenilor se poate studia statistic: frecvența ridicată a unui termen într-un limbaj arată că e specific domeniului respectiv, în timp ce frecvența redusă indică împrumutarea termenului

ca: argile, marne, nisipuri” (93), „marnă argiloasă cu gyps” (235), „gresie fină și gresie cu bobul mare” (236). Termenii *nisip* și *pământ*, cu sens de bază în limba comună, dobândesc sens în geologie prin încadrarea în sintagme specializate: „nisipuri fugitive” (123), „pământ vegetal” (235).

3. TERMINOLOGIA INDUSTRIEI EXTRACTIVE

3.1. TERMINOLOGIA METODEI MANUALE DE EXTRAȚIE

Acest sector începe prin descrierea metodei manuale de extracție a petrolului, mai exact tehnologia rudimentară folosită în exploatarea așa-numitelor „puțuri de mână”³⁵, realizate de „puțari” (93). Din istoricul lexicului exploatării manuale a petrolului, am selectat termeni populari (din universul casnic și material țăranesc), cuvinte din fondul lexical vechi (în general, de origine slavă, cu etimologie necunoscută etc.)³⁶: *baie* s.f. „mină din care se extrag metale, minerale etc.” (DELR; MDA I); sensul specializat referitor la extracția petrolului este: „lucrări în adâncime, căptușite în lemn, pentru a se întâlni alte straturi mai bogate în păcură; astfel s-au născut băile” (90); *gropoie* s.f. (< *groapă*): „Gropoiele erau niște săpături puțin profunde, care se făceau pentru a aduna păcura din locurile unde se scurgea.” (89); *pat* s.n., cuvânt din lexicul comun, cu o polisemie remarcabilă; în lexicul popular și regional, are și sensurile derivate „așternut, culcuș”, „așternut pentru vite”, „raft, suport”, dar și numeroase sensuri din activitatea populară casnică și de muncă (MDA II): „La băile adânci s-a găsit din distanță în distanță paturi, un fel de polițe prinse la colțuri [...] probabil că [...] lucrătorii aruncau pământul cu lopețile de pe un pat la altul până la suprafață.” (90); *sfârlac* s.n. (inv., pop.) „smârc care se formează la sursa unui pârâu” (MDA II): „Sondele [...] au atins [...] mici sfârlacuri de păcură” (2); *vatră* s.f. „loc sumar amenajat pe sol și neacoperit unde s-a făcut sau se face foc” (MDA II) – este un cuvânt cu polisemie extinsă; am identificat următorul sens specializat³⁷: „La săparea puțului se procedează, de regulă, în modul următor: mai întâi se face în mijlocul puțului o adâncitură

(cf. Bidu-Vrănceanu 2007: 186). În cazul cuvintelor citate anterior, la această notă, domeniul de origine este geologia, care este capabilă să genereze concepte de bază. Diferențele par uneori greu de făcut: pentru *nisip* (atestat în *Codicele Voronețean*) și *pământ* (*Psaltirea Hurmuzaki*), MDA II indică primul sens în geologie, deși sunt cuvinte cu origine în lexicul comun, așa cum indică și vechimea lor în limbă.

³⁵ Definiția este: „Puțurile de mână sunt lucrări miniere, de secțiune pătrată sau circulară, cu ajutorul cărora se explorează [...] zăcămintele petrolifere.” (92).

³⁶ În acest sector nu am indicat etimologia cuvintelor. Este un fond lexical vechi, popular și regional, care nu prezintă problemele specifice neologiei funcționale și aspecte formale (adaptarea împrumuturilor).

³⁷ Cuvântul în sine este complex și se poate cerceta din perspectiva antropologiei lingvistice (prin analiza sensurilor, în raport cu elemente de cultură materială și spirituală a satului românesc), pe baza unei selecții din literatura populară și din corpusuri de limbaj dialectal.

numită vatră și apoi se începe tăierea în jurul ei, până se ajunge la dimensiunile secțiunii puțului.” (94). Enumerăm și alte cuvinte populare folosite la dispozitivele tradiționale (sau moderne) de extracție a petrolului (fără citate contextuale): „băeri” (95) – pl. de la *baer* / *baier* s.n., variantă pentru *baieră* s.f. (DELR; MDA I); „doniță” (92), „furci” (96), „fusul” (139), „hârdău” (95), „propte” (96), „țeruși” (96). În limba și cultura română s-a format, prin evoluția societății rurale și a culturii materiale asociate, terminologia populară, precum terminologia industriei casnice sau terminologia plantelor; astfel, „specializarea terminologică s-a produs în mod spontan, natural și nesistematic” (ELR: 566). Un model care demonstrează că terminologia populară are un caracter ultraspecializat, structurat pe câmpuri lexico-semanticale ale limbii comune, este Damé (1898).

Exemplele care urmează reprezintă o terminologie populară tehnică; se observă asemănări cu terminologia cultă (științifică și tehnică), în care termenii sunt încadrați în subsisteme lexicale determinate semantic și funcțional (cf. ELR: 566); în general, sunt cuvinte cu sensuri specializate în universul material țăranesc și îndeplinesc rolul termenilor științifici. Termenul următor, un regionalism, provine din terminologia stratigrafiei zăcămintelor petrolifere: *borchiș* s.n.: „nisip cu apă (și petrol) care, curgând mereu în puț, împiedică săpatul în adâncime” (DELR; MDA I)³⁸: „Borchiș numesc puțarii români nisipurile cu apă sau cu apă și petrol cari, prin mobilitatea lor, afluează continuu în puț și împiedică avansarea în adâncime.” (118); „straturi de nisip bogate în apă (Borchiș; *Schwimmsand*)”³⁹ (94). Cuvintele *ghizd* și *țambură* sunt sinonime și se referă la amenajarea puțurilor de extracție: *ghizd* s.n. „(la pl.) perete făcut din bârne, piatră, tuburi etc. cu care se căptușește o fântână pe dinăuntru” (MDA I): „spre a nu expune doagele la o uzare prea repede prin frecarea lor de ghizduri” (95); *ghizdui* v.t. „a căptuși pe dinăuntru o fântână cu ghizduri” (MDA I): „De obicei se ghizduiește puțul după o săpătură de 1–1.80 m.” (102); *ghizduit* adj.: „puț ghizduit cu țambre” (102); *ghizduire* s.f. (< *ghizdui*): „se căptușesc pereții puțului cu țambre (ghizduri) și această operațiune se numește ghizduire sau țambuire” (99);⁴⁰ *țambură* s.f. „construcție de lemn care căptușește pereții unei galerii de mină sau ai unei fântâni – sinonim: *ghizd*; fiecare dintre scândurile sau bârnele folosite la țambură” (MDA II): „țambrele (ghizdurile) puțului” (95); „Țambrele sunt bucăți de lemn de orice esență, de formă prismatică și cari se întrebuințează special pentru ghizduirea puțurilor de păcură.” (100); face parte din diverse sintagme specializate – în funcție de dimensiuni (vom prezenta detaliile referitoare la măsură doar în primul caz, pentru a evidenția contextul tehnic al sintagmelor): „țambre obișnuite de 5–7 cm grosime și 15–20 cm lățime” (101), „țambre groase” (101),

³⁸ DELR indică prima atestare în 1912 și faptul că *borchiș* este un regionalism din Prahova. DA consemnează că este un cuvânt folosit de puțarii români prin zona Câmpinei.

³⁹ Acest context înregistrează atât termenul în română, cât și echivalentul în germană, abordare specifică terminologiei științifice – germ. *Schwimmsand* „nisip mișcător”; am citat anterior sintagma „nisipuri fugitive” (123). Precizez că nu cunosc limba germană. Am realizat traducerea termenilor din germană folosind resurse lexicografice intermediare (platforma Lexilogos și DTER).

⁴⁰ Familia lexicală sau seria terminologică (termenii obținuți prin derivare și compunere în limbajele specializate) se aplică în practica terminologică modernă.

„țambre duble” (101); după modul de tăiere: „țambre de fereastră” („se fac din tulpine groase ce se tae longitudinal cu fereastră”) (101); „țambre din ciosvârtă” („cele din ciosvârtă se despică numai cu toporul”) (101); *țambruit* s.n. „întărire cu țambre a pereților unei galerii de mină sau ai unei fântâni” (MDA II); „Uneltele [...] pentru țambruit” (102); *țambruit* adj. „(despre pereții unei galerii de mină sau ai unei fântâni) care este căptușit cu țambre” (MDA II); „puț țambruit” (102); *țambuire* s.f. „acțiunea de a întări cu țambre pereții unui puț”: „Țambuirea se execută în modul următor” (101); *țambruială* s.f. „acțiunea de a întări cu țambre pereții unui puț”: „țambruiala merge de sus în jos, prin adăogirea unei țambre noi lângă cele vechi existente” (102). Următoarele cuvinte sunt nume de dispozitive sau elemente componente ale acestora: *crivac* s.n. „manivelă (la toci); bară cu mânere la capete, pentru scosul apei din puț; scripete; instalație rudimentară de ridicat greutatea” – regionalism cu mai multe sensuri specializate (DELR; MDA I): „Crivacul este un vârtej de lemn (arbore), prevăzut la extremități cu 2 brațe opuse având 2 manivele, așezat pe 2 furci pentru a se putea învârti în jurul axului său.” (96); „Terenul săpat este încărcat cu lopata într-un hârdău ce se poate introduce și scoate afară din puț cu ajutorul crivacului.” (95)⁴¹; sintagmă: „crivac de siguranță” (111); *hecnă* s.f.: „aparat de lăcărit țiteiul, acționat de cai” (MDA I)⁴²; „În terenuri moi, săparea mergând mai repede, crivacul devine insuficient și este înlocuit prin hecnă.” (97); „Pentru scoaterea afară a lucrătorului, hecna este pusă în mișcare cu ajutorul unui cal care se învârtă în manej.”⁴³ (112); sintagme: „hecnă de siguranță” (111), „cal la hecnă” (120); pe de altă parte, observăm folosirea unui neologism în cadrul terminologiei populare: *manej* s.n. (< fr. *manège*, it. *maneggio*) „artă de a dresa și de a antrena un cal; loc special amenajat unde se dresază caii și se fac antrenamente de călărie”; alte două sensuri, „(reg., *maniș*)⁴⁴ loc înconjurat cu un perete de paie, unde se țin vitele iarna, când nu este prea frig”, respectiv „dispozitiv cu ajutorul căruia un cal sau un animal de tracțiune pune în mișcare, prin deplasare, o anumită mașină, treierătoare etc.” (MDA I), arată evoluția semantică a neologismului, în universul material țărănesc, de la artă și echitație la exploatarea acestui animal nobil pentru muncă⁴⁵; *porumbar* s.n. „(reg.) pățul” (MDA II); *grătar* s.n. „parte de deasupra ieslei, în formă de scară înclinată fixată de-a lungul peretelui, în care se

⁴¹ Există și varianta *crivaci* s.n. (DELR; MDA I). *Crivac* este tradus în franceză prin *treuil* „trotiu” (117). Consemnăm și omonimul *crivac* s. „creișar”, cuvânt învechit și regional din Transilvania (DELR; MDA I).

⁴² Sursa înregistrează forma principală *hegnă*, cu atestare în manuscrisul DA. DA consemnează că este un regionalism din zona Băicoi, Prahova.

⁴³ Aflăm că folosirea hecnei la exploatarea puțurilor de petrol a fost preluată din exploatarea zăcămintelor de sare, unde era aplicată din 1870 (vezi 99). Cuvântul *hecnă* este tradus în franceză prin *manège* „manej” (114).

⁴⁴ Regionalismul provine din zona Reviga, Călărași (DLR).

⁴⁵ DLR oferă, pentru acest sens, citate precum: „De s-ar împreuna cu mașină [de treierat] un manej de un cal, atunci rezultatul ar fi și mai folositor”; „manej (vârteje) agricole”. Pentru corectitudine, trebuie să precizăm că sensul este preluat din franceză: « Appareil formé d'un arbre vertical portant une perche horizontale à laquelle on attelle un animal, qui permet d'utiliser la force de celui-ci pour faire mouvoir une machine » (*manège*, TLFi).

pune fânul” (MDA I): „Hecna se compune din două părți distincte: *Porumbarul* și *Grătarul*.” (97); „Porumbarul se numește acel dispozitiv care servește ca tobă pe care se înfășoară frânghiile ce susțin hârdaele.” (97); „Grătarul este un cadru construit din bucăți de lemn de stejar, dispuse astfel ca să permită montarea a doi scripeți la înălțimi diferite. El este așezat exact deasupra gurii de puț și la aceeași înălțime cu cadrul porumbarului” (98); *tobă* s.f. „piesă cilindrică rotitoare; batoză” (MDA II): „Toba este fixată pe un fus vertical așezat în lagăre într-un cadru construit în lemn” (97); *porumbar* și *tobă* sunt termeni sinonimi: „Diametrul porumbarului (tobei)” (99). Următoarele exemple vizează activitatea de exploatare; consemnăm locuțiunea verbală *a lua scursul* „a epuiza (un puț)”: „Extracțiunea se continuă până când puțul este sleit și atunci se zice că i s-a luat scursul.” (115); de asemenea: *lăcărît* s.n. (< *lăcări*, DLR; et. nec., cf. *lac*, MDA I, unde nu este înregistrat verbul *lăcări*): „Procedeu de extragere a țițeiului cu ajutorul unei linguri cilindrice, folosit în sondele mai puțin adânci” (MDA I); *lăcărîre* s.f. (infinitivul lung de la *lăcări* „a forma bălți, lacuri mici; a bălți”, de unde a evoluat sensul specializat „a extrage țiței din zăcămintele aflate la mică adâncime cu ajutorul unei linguri cilindrice”, atestat în DLR); *lăcar* s.m. „muncitor la sonde” (vezi *lăcar* s.m. „gen de păsări călătoare”, derivat de la *lac*, MDA I): „Extracțiunea petrolului din puț este o operațiune numită în limbajul popular *lăcărîre* sau *lăcărît*, iar lucrătorii se numesc *lăcări*.” (114). Am identificat și alte cuvinte referitoare la organizarea muncii la schelă: *hățaș* s.m. „cal care se mână cu ajutorul hățurilor, înhămat alături de un lăturaș⁴⁶” (MDA I); sensul în context este „lucrător care conduce un cal înhămat la hecna”: „Lucrătorii ce execută această operațiune se numesc în Moldova *hățași*.” (115); *taraf* s.n. „(înv.) grupare (politică); mică formație de muzică populară” (MDA II); *ceată* s.f. „(înv.) categorie de oameni de aceeași condiție socială; (înv.) breaslă; asociație profesională” (MDA I) – în context, *taraf* și *ceată* cu sensul „echipă (de muncă)”: „La un puț lucrează un număr de cinci sau șase lucrători constituind un *taraf* sau *ceată*; unul din aceștia, cel mai experimentat, este șeful echipei (tarafului).” (117).

Următoarele exemple, care provin din universul material și spiritual al țăranului, sunt la origine metafore; unele elemente lexicale se regăsesc și în terminologia mecanică de exploatare și s-au păstrat în limbajul tehnic actual. Un cuvânt special, referitor la gazele toxice din puț, este *duf* s.n. (variantă pentru *duh*), „(înv. și pop.) răsuflare; (înv. și reg.) vânt; (înv. și pop.) duhoare; emanație, gaz” (DELR; MDA I): „În puțurile de petrol, ca în orice lucrare subterană, se degajează din terenurile străbătute diferite gaze [...] cari se adună în puț formând o atmosferă irespirabilă, numită de puțarii români *duf*, și care face imposibilă continuarea lucrărilor.” (103). Vom semnală câteva exemple (marcate cu italice – metafore), referitoare la modalitatea de tăiere a lemnului, respectiv obiectele de lemn folosite de puțari: „La fiecare extremitate, se taie un fel de *limbă* sau cep, în formă de *coadă de*

⁴⁶ Deși nu este folosit în Tănăsescu și Tacit (1907), precizăm sensul cuvântului *lăturaș* s.m. – „cal înhămat în afara hulubelor, lângă ceilalți doi cai” (MDA I).

rândunică” (102); nume ale unor mecanisme, instrumente, părți componente: „De capătul frânghiei se leagă o pârghie de lemn numită *cal*, la ale cărei extremități se află două ștreanguri.” (111); „*capra* balanțierului” (141); „canal de aspirațiune numit *gât*” (104); „*gura* burlanelor” (106); „Capătul superior al burlanelor se termină printr-un *cot* de tablă prin care se face joncțiunea cu foala.” (108); „contra-greutate numită *purcel*”⁴⁷ (170); „corpul lărgitorului se construiește din fier, iar *aripile* din oțel” (177); „*picioarele* sunt formate din două rânduri de corniere” (136); „curățirea se face cu un instrument numit *lingură*” (171); „*tălpile* fundamentului dispozitivului” (142).

3.2. TEHNOLOGIA DE EXTRACȚIE MECANICĂ A PETROLULUI⁴⁸

În acest sector predomină neologismele, însă apar și cuvinte cu alte origini (sau etimologie necunoscută): *gambet* s.n. (< fr. *gambette*)⁴⁹ „piesă metalică de legătură la unele organe ale utilajelor de exploatare petrolieră” (MDA I): „scripetele [...] și macaraua [...] sunt fixate de traversele geamblacului prin gambete în formă de U” (140); *geală* s.f. (et. nec.): „dispozitiv mecanic folosit în operația de săpare a sondelor de petrol” (MDA I): „se rupe geala” (127); *geamblac* s.n. (probabil de la *James Blake*⁵⁰) „ansamblu format din mai mulți scripeți ficși și o ramă, montat pe turla unei sonde” (MDA I): „în vârful turnului, la geamblac” (135); „Geamblac se numește capra pe care se montează scripeții din vârful turnului, ce servesc pentru conducerea cablurilor.” (137); *ghevind* s.n., *ghevint* s.n. (< germ. *Gewinde*) „șanț elicoidal regulat făcut pe suprafața interioară sau exterioară a unei piese cilindrice sau conice, care permite înșurubarea acesteia cu o piesă similară” (*ghivent*, în MDA I⁵¹; DOOM³): „ghevindul trepanului” (165), „ghevind conic” (164), „ghevinturi cilindrice” (164); *înghiventare* „înșurubare”: „în timpul înghiventării trepanului”

⁴⁷ În franceză, *poire* „pară”: « un contrepoids en forme de poire » (170) – se schimbă transferul semantic implicit al procesului de metaforizare.

⁴⁸ Acest sector este reglementat în prezent prin următoarele standarde, conform clasificării pe subdomenii (citare selectivă): SR ISO 1998-1:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 1: Materii prime și produse* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-2:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 2: Proprietăți și încercări* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-3:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 3: Exploatare și producție* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-4:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 4: Rafinare* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-5:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 5: Transport, depozitare, livrare* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-6:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 6: Măsurare* (în vigoare, aprobat 2007); SR ISO 1998-7:2007 *Industria petrolieră. Terminologie. Partea 7: Termeni diverși* (în vigoare, aprobat 2007) – ASRO.

⁴⁹ A nu se confunda cu *gambetă* s.f. (< *Gambetta*, nume propriu) „pălărie bărbătească din fetru” (MDA I).

⁵⁰ Este numele unei companii englezești, care figura pe dispozitivul de pe turla sondelor, apropiat prin etimologie populară de cuvântul *geam* (DEX). DA consemnează că termenul circulă în zona Băicoi.

⁵¹ Sunt consemnate și variantele *ghevind*, *ghevint*.

(163); *manila* s.f. (< *Manila*)⁵² „fibre textile obținute din frunzele unei specii de cânepă din Filipine, folosite la fabricarea sforii, a unor pânzeturi etc.” (MDA I); „cablu de manila” (133); *stemuit* adj. (< *ștemui*)⁵³: „Pentru închiderea apelor se întrebuințează de regulă tuburi ermetice și foarte rar tuburi nituite sau stemuite.” (179); *șabot* (probabil variantă de la *șabotă* s.f.; < germ. *Schabotte*, fr. *chabotte*) „piesă grea de metal care susține nicovala la ciocanele mecanice de forjat” (MDA II): „Curățirea se face cu un instrument numit lingură. Aceasta consistă dintr-un tub cilindric de fer, care se termină la extremitatea inferioară cu un șabot de oțel” (171); *șarnieră* s.f. (< fr. *charnière*) „dispozitiv format din două piese care, așezate de o parte și de alta a unui corp cilindric și fixate cu butoane, permit suspendarea întregului ansamblu de reazem” – termenul înregistrează senzori în geologie, zoologie și filatelie (MDA II): „șarniere de fier” (173); *trepan* s.n. (< fr. *trépan*, it. *trapano*) „(inv.) sapă mare, de tip daltă, întrebuințată la forarea găurilor de sondă” – sensul este considerat învechit; sensul de bază consemnat aparține medicinei: „instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanații” (MDA II): „trepanul-sapă sau daltă” (161); *trepanal* adj. (< *trepan*) „referitor la trepan”: „tije trepanală (cf. *Schwerstange*)⁵⁴” (164); *troliu* s.n. (< fr. *treuil*) „dispozitiv folosit pentru deplasarea (în sens vertical) a unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axelor lor și pe care se înfășoară un cablu fixat cu un capăt de tobă și cu celălalt de sarcina pe care trebuie să o deplaseze” – definiția vizează domeniul tehnic general (MDA II): „trolitul sondagiului pensilvanian” (188). Am identificat elemente din terminologia produselor de cherestea: *dulap* s.m. „scândură lată și groasă de brad servind ca material de dulgherie pentru podit” (DELR; MDA I)⁵⁵: „Partea superioară a turnului, numită coroană, este formată dintr-o serie de dulapi fixați” (135).

Sintagmele terminologice sunt numeroase, binare sau cu mai mulți termeni. Diversitatea semantică a unităților terminologice complexe furnizează un material interesant de analiză pentru lexicul științific interdisciplinar și lexicul comun. În multe cazuri, termenii se exprimă prin sintagme fixe, iar dependența sintagmatică facilitează exprimarea sensului specializat în combinații unice; astfel, sintagmele sunt

⁵² Etimologia este o referință la capitala Filipinelor, *Manila*, și reprezintă de fapt o izolare din sintagma (*cânepă de*) *Manila* – în engleză, *Manila (hemp)*; de la toponim provine și numele unui trabuc produs în Manila (vezi COD); *manila* „specie de cânepă” este un deonomastic. Numele propriu *Manila* provine din limba tagalog (variante standard), *Maynilà* „locul cu mango” (RE).

⁵³ *Ștemui* (< germ. *Stemmen*) „(despre porțiunile sudate sau nituite ale unor bucăți de tablă, ale unor piese) a presa prin ciocănire în vederea obținerii unei îmbinări omogene și etanșe” (MDA II); DOOM³.

⁵⁴ Germ. *Schwerstange* „guler de foraj” sau, în Tănăsescu și Tacit (1907), „tijă trepanală”; de asemenea, „tijă / prăjină grea” (cf. engl. *drill collar*, DTER); în franceză, « la maîtresse-tige » (164).

⁵⁵ Vezi analiza substantivului compus *cifte-dulap* (etimologie, senzori și distribuție regională) în DELR; vezi și *dulap* s.n. „mobilă”, respectiv *dulap* s.m. „scândură” (DOOM³), pentru a evita orice confuzie.

esențiale pentru identificarea sensurilor în cadrul lexicului interdisciplinar⁵⁶. După caz, lexicul este neologic sau reprezintă o combinație cu termeni din fondul lexical vechi sau derivați: „arbore principal” (149), „axul balanțierului” (145), „furcă pentru prăjini” (233), „ghevindul prăjinelor” (170), „lingura de curățit” (141), „lingură de noroi” (233), „piesă de racord” (184), „piesă de reducere” (232), „prăjinele de săpat” (143), „sondagiul hydraulic cu circuit indirect” (191), „tija trepanală” (165), „tije de săpat” (141), „tije de săpat prin foarfece” (141). Ocazional, apare și echivalența în limba germană: „aparat pentru coborârea tijelor în timpul săpării” (*Nachlassvorrichtung*, „regulator de avansare a sapei”⁵⁷) – vezi și fr. « appareil pour la descente des tiges pendant le sondage » (144). Am identificat un număr mic de colocații (sunt sintagme cu frecvență mare, care sunt folosite și în afara domeniului industriei petroliere, de exemplu în domeniul economic sau în limbajul presei): „centre de explorare și exploatare” (14), „centre petrolifere” (45), „industria extractivă” (2), „industria extractivă a petrolului”⁵⁸ (39), „industria petrolului” (52), „industria petroliferă” (121), „regiuni petrolifere” (5), „țară producătoare de petrol” (50), „zăcăminte de petrol” (14), „zăcămintele petrolifere” (1).

Terminologia unui domeniu reprezintă în esență un sistem conceptual. Astfel, termenii din domeniul industriei extractive petroliere nu sunt izolați și manifestă, după caz, relații de asociere (de tip orizontal) și / sau ierarhice (de subordonare, de tip vertical), formând structuri conceptuale. Termenii studiați au relații de natură ierarhică sau asociativă (cu reprezentare grafică specifică în sistemul arborescent). În relație ierarhică se află, de exemplu, conceptele *exploatare prin sonde* (unitatea superioară) – *sistem de sondaj* – *sistem de sondaj mecanic*; sistemului mecanic îi sunt subordonate trei subsisteme (care intră în relație de asociere): „sistemul canadian cu tije rigide de fier” – „sistemul cu coardă (pensilvanian) cu cablu de manila sau de oțel” (aici sunt incluse două subtipuri, „cu cablu de manila”, respectiv „cu cablu de oțel”) – „sistemul cu curent de apă” / „sondagiul hydraulic” (care are două tipuri, cu „circuit direct” și „circuit indirect”) etc. (133, 189, 190-191). Este posibil să raportăm terminologia de la 1907 la terminologia standardizată indicată la nota 48, unde fiecare standard include „vocabulare”, organizate după principiile

⁵⁶ Pe lângă sintagmele tehnice din sectorul extractiv, manualul cuprinde numele unităților de măsură ale sistemelor mecanice, sintagmele cu coduri alfanumerice (din matematică, fizică, mecanică), respectiv terminologia aferentă acestor discipline; o categorie specială sunt sintagmele în care adjunctul este un antroponim, de la numele inventatorului etc. Numărul mare de unități terminologice simple și complexe și diversitatea semantică transformă acest subiect într-o posibilă temă independentă de studiu.

⁵⁷ Cf. engl. *drilling control* (DTER).

⁵⁸ Nu includem în categoria colocațiilor, de exemplu, „industria derivatelor petrolului” (43); deși sintagma are o frecvență ridicată, decodificarea și dezambiguizarea semantică a termenului *derivat* s.n. „produs industrial extras dintr-o materie primă” (MDA I) implică o competență adecvată. Vezi și *derivat* s.n. (produs industrial) – „produs obținut prin prelucrarea unei materii prime”, în comparație cu *derivat* s.m. „(chim.) substanță preparată din alta” (DELR; DOOM³; MDA I).

clasificării și ale diviziunii⁵⁹ (în clasificarea terminologică, fiecare domeniu se împarte în subdomenii și sub-subdomenii – cf. Pavel și Rucăreanu 2001: 36). De exemplu, „sistemul canadian” cuprinde dispozitivele: „turnul sondei”, „mecanismul de sondagiu sau troliu (*Bohrkran*)”, „unelte de sondagiu, cu ajutorul cărora se execută săparea” (133). Din perspectiva tipurilor de definiție terminologică și a corelației termen-definiție, definițiile din acest sector sunt „operaționale” (acestea includ descrierea elementelor componente ale unui ansamblu și / sau ale proceselor pe care le îndeplinește definitul) – pentru clasificarea definițiilor în practica terminologică, vezi Pavel și Rucăreanu (2001: 44–49). Turnul sondei este definit astfel: „Turnul (Turla sau Foișor) este construcțiunea în lemn sau în fier ce se ridică deasupra găurei sondei în forma unui trunchiu de piramidă.” (133); turnul sondei include următoarele elemente componente: *geamblac*, *coroană*, *poduri (platforme)*, *picioare*, *rigle*, *diagonale*, *ramă* etc. (vezi 133–140). În acest sistem tehnologic, termenul *geamblac* este definit: „Geamblac se numește capra pe care se montează scripeții din vârful turnului, ce servesc pentru conducerea cablurilor.” (137). Al doilea dispozitiv prezentat este „mecanismul sondagiului canadian” (140)⁶⁰. În limbajul tehnic, un adjectiv precum „canadian”, care indică originea („care provine din Canada”), cunoaște modificări semantice; în contextul citat, sensul se referă la un principiu tehnic: „dispozitivul sondajului cunoscut sub numele de canadian se deosebește mult de cel original întrebuintat în Canada. Acest sistem a suferit esențiale modificări încât din el a rămas numai principiul, adică modul de sondare zis «uscate» prin întrebuintarea sapei și a tijei trepanale ...” (140–141). La fel este și în cazul adjectivului „pensilvanian” („referitor la Pennsylvania”): „Pe când în sistemele zise «uscate» precum canadian, pensilvanian, rolul apei introduse în sondă este ...” (191). La subdomeniul „unelte de sondagiu” sunt prezentate numele de acțiuni specifice și uneltele de sondaj; includem în această selecție termenii care exprimă procese și acțiuni, importanți în terminologiile tehnologice (infinitivul lung): *săpare*: „Săparea, adică facerea găurei.” (161); *curățire*: „Curățirea, adică înlăturarea materialului săpat.” (161); *tubare*: „Tubarea, adică căptușirea găurei cu tuburi, pentru protejarea păreților.” (161) – structurile apozitive indică definiția prin parafrază. Săparea se face cu *unelte de sondaj* care reprezintă un sistem conceptual cu relații specifice. Prima unealtă descrisă este *trepanul*; din punct de vedere operațional, *trepanul* se numește *trepan-sapă (daltă)*, cu două tipuri, *trepan drept*

⁵⁹ Relațiile de asociere și subordonare, respectiv criteriile de clasificare și diviziune se aplică inițial în tezaurele (terminologice) și în procesul de standardizare, pentru a forma structuri conceptuale și de termeni într-un domeniu tehnico-științific. Scopul este de a utiliza termenii astfel obținuți în lucrări și manuale de specialitate.

⁶⁰ Dispozitivul canadian de sondaj (sau troliul) include numeroase subcomponente – exemple de unități terminologice simple și complexe, cu structuri diferite și profil lexical divers (vezi 141–142).

(simetric) și *trepan excentric* (asimetric). În acest sistem tehnologic complex, este combinată definiția enumerativă („Partea superioară a trepanului coprinde gâtul, capul și ghevindul.”, 163) cu definiția operațională („Gâtul este partea prismatică cu secțiunea pătrată de care se prind cheile în timpul înghiventării trepanului.”, 163). Alte piese ale sistemului de sondaj sunt: *tija trepanală*, *foarfece (geală)*, *balanțier*, *aparat de coborâre* etc.⁶¹

Sinonimia se explică, în general, prin raportul dintre lexicul popular, vechi și cel recent, neologic (cuvinte împrumutate și formate pe teren intern): „întrebuințarea ventilatoarelor sau a foalelor” (103), „aeragiu sau ventilare” (103), „tije de fier rotund (*prăjini*)” (165), „Turnul (*Turla* sau *Foișor*)” (133), „două poduri (*platforme*)” (135), „cusinete (*lagăre*) speciale” (139), „toba (*bobina*) sapei” (142); „un instrument numit *foarfece* sau *geală* (*Rutschschere, Glissière*)” (165) – un context cu traducere bilingvă⁶²; în exemplul următor, remarcăm echivalența dintre o sintagmă, o unitate simplă, respectiv termenul în limba germană: „dispozitiv de sondaj sau trolu (*Bohrkran*”⁶³)” (141).

Consemnăm și elemente lexicale de clasificare a ocupațiilor din domeniul activității de exploatare a petrolului, cu referire la „personalul și organizarea tehnică a șantierelor” (39) – specializări la o schelă de foraj: „director tehnic” (39), „șefi de exploatare” (41), „șef de atelier” (41); „ajutor de maestru sondar” (41), „maestru sondar” (41), „maestri sondari-șefi” (41), „mecanici” (82), „mecanici-ajutori” (42); „ferari” (82), dar „ajutor fierar”⁶⁴ (238), „maestru fierar” (238); „focari” (238) – *focar (foc)* „(inv.) fochist” (MDA I: 923), „gardian” (238), „lăcari” (42), „magaziner” (238), „salaori”⁶⁵ (82), „sondari” (42) / „sondori” (82), „supraveghetor” (238).

Terminologia produselor petroliere include termeni de referință. Forma predominantă statistic este *petrol* s.n. (< fr. *pétrole*, germ. *Petroleum*, magh. *petroleum*, MDA II), prezintă și în sintagme precum: „petrol lampant” (53), „petrol distilat” (43), „petrolul brut” (29) etc.; varianta *petroleu* s.n. (MDA II) indică preponderența etimonului german (și / sau maghiar): „formarea *petroleului*” (179). Cuvântul *țiței* s.n. (et. nec., cf. *țâță*, cu atestare din sec. al XVII-lea în domeniul lexicului gastronomic popular, MDA II) apare mult mai rar în comparație cu neologismul

⁶¹ Sistemul tehnologic (și conceptual) descris în manual este vast, dar alte amănunte sunt inutile. Pe de altă parte, introducerea în analiză, pe lângă criteriul de clasificare, și a criteriului de diviziune ar fi implicat extinderea aparatului teoretic și a corpusului, precum și necesitatea prezentării unor grafice arborescente. Considerăm că am demonstrat sistemul conceptual și caracterul structurat al terminologiei din domeniu.

⁶² Fr. *glissière* „glisieră (de foraj)”; germ. *Rutschschere* „geală de săpat” (cf. engl. *drilling jars* „geală de săpat”, DTER).

⁶³ Germ. *Bohrkran* „macara de foraj”.

⁶⁴ Eliminarea prepoziției în sintagme de acest tip este o trăsătură care s-a păstrat și în documentele moderne, precum COR (*Clasificarea ocupațiilor din România*).

⁶⁵ *Salaor* este o variantă de la *salahor* s.m. „muncitor necalificat, angajat și plătit cu ziua” (MDA II).

petrol și nu l-am identificat în sintagme terminologice. De asemenea, *păcură* s.f. (moștenit din latină) „țiței brut; lichid vâscos, negru sau brun-închis, rămas de la distilarea atmosferică a țițeiului, care se utilizează drept combustibil etc.” (MDA II); în următoarele contexte, cuvântul *păcură* are două sensuri diferite, anume „rocă sedimentară lichidă”, respectiv „derivat (al rafinării petrolului)”: „un strat de păcură cu erupțiuni puternice” (4); „s-a consumat [...] păcură a lei 3,50 kgr” (238). Predomină formele de plural, care sunt specifice terminologiei moderne (pluralul indică tipuri / sorturi de produse petroliere): „benzine” (35), „benzine și petroluri lampante” (44), „depozitarea derivatelor” (51), „uleiurile lubrifiante” (50), „uleiurile lubrifiante și benzinele” (49), „uleiuri minerale” (87); „reziduri” (87) / „rezidiuri” (35), însă circulă și la singular formele „(utilizarea) rezidului” (48), „rezidiul” (30)⁶⁶; pl. *petroluri* indică tipuri cu proprietăți fizico-chimice diferite în funcție de diverse regiuni ale României sau ca produse de export ale unor țări străine: „analizele petrolurilor brute caracteristice fiecărei regiuni petrolifere” (46); „portul Constanța, punctul de expedițiune al petrolurilor române, este [...] mai apropiat de principalele centre de consumațiune ale Europei, decât porturile de expedițiune ale petrolurilor ruse și americane” (51). Formele la singular sunt puține: *parafină* s.f. (< fr. *paraffine*) – MDA II: „parafină” (87); *valvolină* s.f. (< germ. *Valvolin[öl]*) – MDA II: „valvolină” (235). Unele forme sunt obținute prin conversiune, precum *derivat* s.n., *lampant* s.n.: „producerea unui număr limitat de derivate” (43), „benzine și lampante” (52); circulă la singular *distilat* s.n.: „prima utilizare a distilatului de petrol” (43). Semnalăm utilizarea exclusivă a neologismului *conduct* s.n. (< lat. *conductum* – apărut în lat. medievală, germ. *Kondukt*) „conductă” – termenul este polisemantic, inclusiv cu un sens în anatomie (DELR; MDA I): „Conductul cel mai lung [...] are 36 km” (32); pl. *conducte*: „conducte pentru apă” (31).

Procesul de adaptare a neologismelor, din perspectiva evoluției limbii literare moderne, rămâne important pentru a observa evoluția lexicului tehnico-științific în jurul anilor 1900. Am selectat o serie de forme în curs de adaptare: unele cuvinte prezintă o formă confirmată de normele actuale, alte variante au fost eliminate de evoluția limbii literare. Neologismele sunt preluate din franceză, rar din germană și engleză. Am selectat următoarele exemple (cuvântul inițial reprezintă forma din limba actuală, cu excepția cuvântului *tandagiu*): *acvifer* adj. (< fr. *aquifère*, DELR; MDA I): „strat acvifer” (213), „pânza acviferă” (213); *aeraj* s.n. (< fr. *aérage*, DELR; MDA I): „introducerea de aer curat, operațiune care poartă numele de aeragiu sau ventilare” (103); *angrenaj* s.n. (< fr. *engrenage*, DELR; MDA I): „din cauza diferitelor angrenajii” (169) – forma de singular este conformă cu normele

⁶⁶ *Reziduu* s.n. (fr. *résidu*, lat. *residuum*), pl. *reziduuri* (MDA II – și cu varianta *rezidiu*; DOOM³). În Tănăsescu și Tacit (1907), termenul este încadrat la categoria derivatelor petrolului (sens care nu este consemnat în MDA): „rezidurile constituind cel mai bun combustibil – pâinea zilnică a tuturor industriilor – găsesc în țară un deuseu asigurat” (6).

actuale: „angrenaj cu roată mare” (219); *bisectoare* s.f. (< fr. *bissecteur*, MDA I): „bisectrița lui să cadă în planul median”⁶⁷ (146); *boraci* s.n.⁶⁸ „unealtă portabilă, manuală, prevăzută cu un burghiu acționat de o roată cu clichet pentru găurirea pieselor metalice mari” (MDA I): „1 borrace” (233); *director*, -oare adj. (< fr. *directeur*, împrumutat din lat. târziu *director* „care dirijează, îndrumă”, DELR; MDA I⁶⁹): „roată directrice” (143), „capra roților directrițe” (156); *echilibru* s.n. (< fr. *équilibre*, lat. *aequilibrium*, MDA I): „echilibru” (204); *hidrocarbură* s.f. (< fr. *hydrocarbure*, MDA I): „diferite hidrocarbure” (103), „hidrocarbure gazoase” (207), „influența reducătoare a hidrocarburilor” (179) – oscilează atât grafia, cât și forma de plural⁷⁰; *hidrodinamic* adj. (< fr. *hydrodynamique*, MDA I) – în context cu valoare adverbială: „se exercită în mod hidrodinamic” (208); *hidrostatic* adj. (< fr. *hydrostatique*, MDA I): „presiunea hidrostatică” (212); *tandagiu* s.n. „(tehn.) întindere, acțiunea de a întinde” (< fr. *tendage*): „elasticitatea și efectul de tandagiu”⁷¹ (184); *tanc* s.n. (< fr. *tank*, germ. *Tank*, engl. *tank*), în sintagma *tanc petrolier* (MDA II) – *tank*: „un tank de 480 vagoane poate fi încărcat în 24 de ore” (37); în versiunea franceză circulă formele « tank » (37), « bateaux-tanks » (51), limba franceză fiind probabil sursa neologismului – circulă și formele „vapoare tancuri” (51), respectiv „tanc” (52); *turbion* s.n. (< fr. *tourbillon*) „vârtej (de apă sau de aer)” (MDA II): „masa de apă [...] având mișcări în formă de turbilioane” (208). Am identificat și câteva anglicisme: *antifriction* „antifricțiune”: „metal «antifriction» pentru lagăre” (235); *gas-oil* „motorină” (DTER; COD)⁷²: „gas-oil” (53). În alte cazuri, apar forme adaptate și în curs de adaptare (variantele redau raportul dintre grafie și pronunție în procesul de adaptare a împrumuturilor care sunt preponderent de origine franceză): „dispositiv” / „dizpozitiv” (142) – alternanța consoană surdă /

⁶⁷ Forma *bisectriță* este influențată de fr. *bissectrice* (vezi *bissecteur*, -trice, TLFi).

⁶⁸ *Boraci* s.n., pl. *borace* (DOOM³); *borrace*, forma citată în context, exprimă singularul (contextul este o listă de unelte necesare pentru instalația sondajului). În franceză e tradus « appareil à percer » (233). În DELR, *boraci* s.n., din registrul familiar, este considerat un derivat de la *bor*⁴ (variantea cuvântului-bază *borâr*) sau de la *borâr* s.n., regionalism din Bucovina (germ. *Bohrer* < *bohren* „a găuri, a perfora”) „burghiu, sfredel”, prin substituție de sufix. Atestarea pentru *boraci*, în DELR, este din 1949. În MDA I, *boraci* s.n. are etimologie necunoscută, cf. germ. *Bohrer*.

⁶⁹ Formele adjectivale *directrice* sg., respectiv *directrițe* pl. sunt influențate de fr. *directrice* (*directeur*, -trice, TLFi).

⁷⁰ *Hidrocarbură* s.f., pl. *hidrocarburi* (DOOM³).

⁷¹ Vezi *tendre* vb. (*tendage* s.m.), în TLFi. Franțuzismul nu a fost reținut de evoluția limbii române literare.

⁷² La 1900, *gas-oil* (a nu se confunda cu engl. *gasoline* / *gasolene* „gazolină, benzină”, COD; DTER) era un combustibil folosit la sistemele de încălzire. În prezent, desemnează o motorină care este utilizată exclusiv pentru utilaje agricole, sisteme de încălzire etc., din pricina sistemului favorabil de taxare, fiind mai ieftină (este numită *red diesel* „motorina roșie”, de la culoarea aditivului pentru marcarea în vederea încadrării fiscale); pentru informații suplimentare și terminologia internațională actuală, vezi, de exemplu, site-ul comercial CPS Fuels – *gas oil*.

sonoră, adică s / z; „gips” (199)⁷³ / „gypts” (236); „metodă” (89) / „metod” (172); „tehnic” (122) / „technic” (39); „tubaj” (235) / „tubagiu”⁷⁴ (173). La nivelul formelor verbale, semnalăm forme (și sensuri) ieșite din uz: *repauza* vb. (< lat. *repausare*, cf. *răposă*) – în context, cu sensul „a se sprijini” (MDA II): „Partea inferioară repauzează pe o placă de fontă” (217); *serva* vb., variantă pentru *servi* (< fr. *servir*) – MDA II:⁷⁵ „un șurub [...] servă la regularea cablului” (216).

4. CONCLUZII

În acest articol, pe baza unui manual tehnic de referință, am studiat terminologia industriei petroliere de la 1900 (stratigrafia zăcămintelor petrolifere și tehnologia industriei de sondaj petrolier). Am folosit metode combinate de analiză, specifice „terminologiei externe” (bazată pe semasiologie) și „terminologiei interne” (care pornește de la onomasiologie – am identificat repere specifice procesului modern de standardizare). Lexicul modern, neologic (care susține relația termen-concept) este combinat cu un lexic vechi și popular, ceea ce demonstrează complexitatea limbajului analizat. Un obiectiv important a fost de a cerceta stadiul acestui limbaj tehnico-științific din perspectiva istoriei limbii române literare și raportarea la formarea normei lingvistice a vocabularului specializat. În egală măsură, am propus, pe lângă Tănăsescu și Tacit (1907), o serie de repere bibliografice (vezi notele 1, 2, 3, 6), care sunt necesare pentru selectarea sau verificarea termenilor tehnici (inclusiv pentru variante, contexte, atestări); un bun exemplu este revista *Monitorul petrolului român* (din 1900). Dacă este util, recomandăm consultarea acestor surse pentru selectarea/verificarea termenilor tehnico-științifici, în vederea elaborării celor două lucrări fundamentale: DELR și *Dicționarul limbii române*, seria nouă.

SURSE

Tănăsescu, I., V. Tacit, 1907, *Exploatarea petrolului în România*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.

⁷³ Varianta *gips* pentru *ghips* (< germ. *Gips*, fr. *gypse*, lat. *gypsum*) este consemnată în MDA I. Forma literară este *ghips* s.n. (DOOM³), care înregistrează și compusul *gips-carton* (DOOM³).

⁷⁴ „Prin tubagiu se înțelege căptușirea pereților găurei de sondă cu coloane de burlane.” (173) – sensul din industria extractivă nu este consemnat la *tubaj* (MDA II); *tubare* s.f. (< *tuba*): „Tubarea urmează săpăturii pe măsură ce aceasta înaintează” (173) – sensul se regăsește în MDA II, fiind un termen monosemantic. Alte ocurențe ale verbului *tuba*: „se tubează gaura sondei” (131), „modul de a tuba” (176).

⁷⁵ La *servi* vb., forma *servă* este citată în cadrul paradigmei verbale învechite și regionale (MDA II).

ADRESE WEB

ASRO (Asociația de Standardizare din România), Catalog Standarde (ICS), <https://magazin.asro.ro/ro/catalog-standarde>.
 CPS Fuels – *gas oil*, <https://www.cpsfuels.co.uk/gas-oil> (accesat 11.08.2024).
 Lexilogos, https://www.lexilogos.com/english/german_dictionary.htm

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bidu-Vrânceanu, Angela (coordonator), 2001, *Lexic științific interdisciplinar*, București: Editura Universității din București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare de la dicționare la texte*, București: Editura Universității din București.
- Boncu, Constantin, 1971, *Contribuții la istoria petrolului românesc*, București: Editura Academiei.
- Buliga, Gh., 2019, *Istoria industriei petrolului*, în Dorel Banabic (coordonator), *Istoria tehnicii și a industriei românești*, vol. I, *Mecanica, tehnicile de prelucrare și construcțiile*, București: Editura Academiei Române, 107–126.
- Buzatu, Gh., 2009, *O istorie a petrolului românesc*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași: Casa Editorială Demiurg.
- Cabré, Maria Teresa, 1998, *La Terminologie. Théorie, méthode et applications*, Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa, Paris: Armand Colin.
- Calcan, Gheorghe, 2022, *În universul petrolului românesc*, Cluj-Napoca: Editura Mega.
- COD – *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, Bombay: Oxford University Press, 1987.
- DA în CLRE: Academia Română, *Dicționarul limbii române* [DA] (1913–1949), ediție digitală anastatică în CLRE. Corpus lexicografic românesc electronic, 2021–2022, <https://dlr1.solirom.ro/>.
- Damé, Frédéric, 1898, *Încercare de terminologie poporană română*, București: Stabilimentul grafic I.V. Socec.
- DELR – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul etimologic al limbii române* (A–D), <https://delr.lingv.ro/>.
- DEX – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016.
- DLR în CLRE Academia Română, *Dicționarul limbii române* [DLR] (1965–2010), ediție digitală anastatică în CLRE. Corpus lexicografic românesc electronic, 2022, <https://dlr1.solirom.ro/>.
- DOOM³ – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- DȘL – Angela Bidu-Vrânceanu et al., *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2005.
- DTER – Dragoș Petrescu (coordonator), *Dicționar tehnic englez-român*, București, Editura Tehnică, 1997.
- ELR – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- GALR – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei Române, Editura Litera, 2022.
- GBLR – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Gheție, Ion, 1978, *Istoria limbii române literare*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- MDA – Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, I (A–Me), II (Mi–Z), București: Editura Univers Enciclopedic, 2010.
- MDN – Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, București, Editura Saeculum Vizual, 2008.

- Pavel, Eugeniu, Costin Rucăreanu, 2001, *Introducere în terminologie*, București: Editura Academiei Române, Editura AGIR.
- PR – Le Nouveau Petit Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Josette Rey-Debove, Alain Rey (direction), Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.
- RE – *Le Robert encyclopédique des noms propres*, Alain Rey (direction), Paris, Le Robert, 2009.
- Rondeau, Guy, 1984, *Introduction à la terminologie*, Québec: Gaëtan Morin.
- TLFi – *Trésor de la langue française informatisé*, ATILF - CNRS & Université de Lorraine, <http://www.atilf.fr/tlfi>.
- Vintilă-Rădulescu, Ioana, 1999, *Terminologia și problemele ei actuale*, București: Editura Academiei Române.

**THE TERMINOLOGY OF THE OIL INDUSTRY. A CASE STUDY
ON I. TĂNĂSESCU AND V. TACIT'S OIL EXPLOITATION IN ROMANIA (1907)**

Abstract

In this paper, based on an essential technical manual, I have studied the terminology of the oil industry from 1900 (the oil field stratigraphy and technology of the oil drilling industry). I have applied a mixed research specific to the “external terminology” (based on semasiology) and “internal terminology” (based on onomasiology), as well as a normative approach to literary language. The main objective was to investigate the stage of the language of the oil extraction industry from the perspective of the history of the Romanian literary language.

